

Олексієнко Л. М. Економічний тлумачний словник : власність, приватизація, ринок цінних паперів (українсько-англо-російський) / Л. М. Алексєєнко, В. М. Алексєєнко. – Тернопіль : Астон, 2003. – 672 с.

Бланк И. А. Управление активами и капиталом предприятия / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2003. – 448 с.

Егоров П. В. Стратегический мониторинг в управлении финансово-хозяйственной деятельностью производственных систем : монография / П. В. Егоров, Н. В. Алексєєнко. –

Донецк : Юго-Восток Лтд, 2005. – 176 с.

5. Єлісеєва О. Моніторинг як метод інформаційно-статистичного дослідження стану виробничо-економічних систем / О. Єлісеєва // Економіст. – 2007. – № 2. – С. 58–60.

6. Осовська Г. В. Економічний словник / Г. В. Осовська. – К. : Кондор, 2007. – 358 с.

7. Педченк Н. С. Фінансовий моніторинг конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості на регіональному рівні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Н. С. Педченко. – Суми, 2004.

УДК 336.77

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА – ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Г. М. Сидоренко-Мельник, кандидат економічних наук;

Я. І. Коваленко

В умовах розвитку та трансформації ринкових відносин, які спонукають підприємства до самостійного вибору політики формування використання фінансових ресурсів, особливим актуальним є вирішення проблеми забезпечення дієвої та ефективної оцінки кредитоспроможності. Це, в свою чергу, є запорукою, з боку юридичної особи, можливості використання підприємствами кредитних ресурсів комерційних банків для забезпечення потреб розширеного відтворення й виконання спеціальних програм, а з боку комерційних банків – забезпечення прибутковості діяльності в умовах припустимого ризику.

Практика господарської діяльності на підприємствах свідчить про недостатню розробку принципово важливих питань, пов'язаних з узагальненням і систематизацією напрямків оцінки умов залучення й ефективності використання кредитних ресурсів, методичних рекомендацій для побудови ефективної політики залучення кредитних ресурсів з урахуванням сучасних умов функціонування позичальника – юридичної особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

свідчить, що у сучасній економічній теорії пропонуються різні методи оцінювання кредитоспроможності позичальників, що зумовлює необхідність вибору найбільш раціональних з них [8]. Тим більше, що на основі оцінки кредитоспроможності позичальника потрібно формувати стратегію кредитних відносин. У вітчизняній економіці такі питання потребують поглибленого дослідження й обґрунтувань щодо вибору найбільш раціональних форм взаємодії кредиторів і позичальників.

Питання оцінки ефективності кредитування в процесі господарської діяльності підприємств у наукових колах України розглядалися в працях Г. І. Берегової, Ю. С. Бугель, В. В. Галасюка, В. В. Ковальова, Ю. А. Потійка, В. П. Савчука, О. С. Стоянової, О. О. Терещенка, М. І. Савлука та ін.

Багато уваги приділено проблематиці кредитування в роботах зарубіжних вчених Боді Зві, Е. Бредлі, Р. Клауса, В. Лексіса, Де Ковни, Пітера Роуза, К. Таккі, Б. Едварда та російських дослідників – І. А. Ададунова, О. І. Лаврушина, В. І. Колесникова, М. А. Пе-

сся, В. М. Усокіна, Є. А. Уткіна, В. Є. Черкасова, Є. Б. Ширінської.

Українські та зарубіжні вчені висвітлюють різноманітні проблеми кредитування підприємств. Однак, незважаючи на різноплановість проведених досліджень, існує об'єктивна необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень і практичних доробок з питань методичного забезпечення кредитоспроможності позичальника – юридичної особи, враховуючи спільність інтересів комерційного банку та юридичної особи.

Метою статті є висвітлення проблем методичного забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи та опрацювання способів їх вирішення.

Аналіз напрацювань із зазначеної проблематики довів наявність деяких розбіжностей у трактуванні поняття «кредитоспроможність», у якому достатньо часто вузько відображено банківський аспект. Пропонуємо, враховуючи спільність інтересів кредитора і позичальника, таке тлумачення: кредитоспроможність – це система партнерських відносин підприємства з банком, що забезпечує наявність передумов для отримання ним кредиту, спроможність повернути його в повному обсязі й у певний термін і сплатити відсотки, а банку уникнути кредитних ризиків від неповернення кредитів.

Нині в банках України застосовується доволі широкий спектр методик визначення кредитоспроможності позичальника [4]. Банки самостійно розробляють підходи до оцінки кредитоспроможності. Вони фіксуються у внутрішньобанківських документах і визначаються з урахуванням вимог Положення НБУ «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» від 1.12.2008 р. № 406 [1].

Дослідивши шість методик, які на сьогодні впроваджено в діяльність комерційних банків Полтавського регіону, ми дійшли висновку, що кожен банк розробляє власну систему оцінки, враховуючи особливості кредитної політики, технологічні можливості, спеціалізацію банку, конкретні умови договору, пріоритети діяльності, місце на ринку, стан взаємовідносин із клієнтами, рівень економічної та політичної стабільності в державі.

Застосування даних методик на діючому підприємстві засвідчило таке:

- самостійно розроблені банками критерії оцінки кредитоспроможності позичальників часто завищують їх клас, що призводить до штучного спотворення реальної оцінки фінансового стану позичальника та зменшення суми розрахунку резерву;

- класифікація одного й того ж позичальника в різних банках істотно відрізняється.

Головною проблемою при складанні методик оцінки якості потенційних позичальників в Україні є якісний підбір показників, необхідних для проведення об'єктивної оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників [7].

Слід відзначити, що в трьох методиках із шести, які застосовуються в практиці Полтавських банків, є недоліки, пов'язані з використанням якісних характеристик позичальника при оцінці його діяльності, які не мають кількісного вираження (характеристика бізнесу, ринкова позиція позичальника, стан фінансової звітності та ін.). Без них, на нашу думку, оцінка кредитоспроможності позичальника – юридичної особи не набуває закінченого, повного та об'єктивного змісту.

На нашу думку, оцінку якісних характеристик кредитоспроможності позичальників доцільно розділити на чотири загальні розділи:

- 1) банківська та кредитна історія позичальника (огляд кредитних угод укладених на момент оцінки та в минулому, виявлення фактів прострочення заборгованості чи фактів її пролонгації за кредитними операціями);

- 2) управлінський персонал і організаційна структура (оцінка якісного складу управлінського персоналу, раціональності організаційної структури, ділових якостей та репутації керівника);

- 3) діяльність позичальника (термін функціонування підприємства саме за поточним профілем діяльності, наявність ліцензії та патентів, конкурентні переваги позичальника);

- 4) ділова репутація, імідж (наявність судових справ проти позичальника за останні два роки, фактів сплати штрафних санкцій, арешту рахунків, порушення справи про банкрутство).

Поєднання в методиці оцінки кредито-

спроможності кількісних і якісних характеристик дозволить отримати більш реальну картину фінансового стану підприємства, що, в свою чергу, мінімізує ризик неповернення коштів комерційному банку та підвищить шанси підприємства щодо поповнення фінансових ресурсів за рахунок кредитних джерел.

Дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду оцінки кредитоспроможності позичальника дозволяє стверджувати, що найбільш використовуваним виявився метод коефіцієнтів [5]. Цей метод базується на доборі оптимальних коефіцієнтів оцінки характеристик фінансового стану (ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності й т. ін.) і їх нормативних значень. Але під час застосування даного методу потрібно пам'ятати, що коефіцієнти, відібрані для аналізу, не завжди можуть дати об'єктивну характеристику фінансового стану позичальника у зв'язку з інфляцією, особливостями кризового стану в економіці України, специфікою діяльності позичальника залежно від галузевої приналежності. Крім того, бухгалтерська звітність дуже часто не підтверджена аудиторською перевіркою і може містити явно спотворену інформацію, внаслідок чого її достовірність ставиться під сумнів.

Для отримання точнішої картини пропонуємо використовувати галузеві значення коефіцієнтів, які б враховували особливості процесів і операцій, тривалість ділового циклу підприємств. Розрахунок середньогалузевих коефіцієнтів потребує обробки значної кількості статистичних даних, а тому для кожного окремого банку це становить чималі труднощі, враховуючи те, що в Україні систематизація середньогалузевих коефіцієнтів відсутня.

Практика російських банків доводить ефективність застосування спеціальних галузевих матриць. До вітчизняних методик, на наш погляд, доцільно додатково розробляти спеціальні матриці визначення рейтингів фінансових показників, диференційованих за секторами економіки. Це дасть змогу більш об'єктивно та точно визначити кредитоспроможність позичальника. Орієнтуючись на галузевий аналіз клієнтурі комерційного банку, обсяг таких матриць може бути зву-

жено з урахуванням спеціалізації банку (навіть незважаючи на те, що кожен комерційний банк позиціонує себе як універсальний, переважну частку кредиторів відповідної галузі можливо розрахувати).

Наступним дієвим інструментом оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи є використання порівняльного аналізу. Системи рейтингового оцінювання дозволяють здійснити аналіз кредитоспроможності двох або більше позичальників і обрати надійнішого з них, дотримуючись позиції спільності інтересів банку та кредитора, на нашу думку, параметрами побудови рейтингової моделі для порівняльного аналізу повинні бути: характер діяльності (галузева приналежність); ефективність діяльності (прибутковість та швидкість обороту капіталу), платоспроможність і ліквідність кредитора; забезпеченість (хеджування ризику неповернення); відповідальність (важелі впливу).

Рейтингова система оцінювання кредитоспроможності позичальника має розроблятися кожним банком індивідуально залежно від його кредитної політики, стратегічних планів, маркетингових досліджень і загальних вимог до якості кредитів, які пропонує Національний банк України.

Сучасні наукові розробки спрямовані здебільшого на вдосконалення методики оцінки стану кредитоспроможності позичальника як одного з етапів організації кредитного процесу та подальшого контролю за використанням позикових коштів [6]. На нашу думку, потрібно звернути увагу на моніторинг кредитоспроможності самого підприємства в системі внутрішньофірмового фінансового менеджменту.

У цілому, механізм визначення фінансового стану і кредитоспроможності позичальника не завжди дає можливість зробити однозначний висновок про кредитоспроможність, оскільки різні показники можуть відповідати різним класам і достатньо розпливчастими є критерії їх оцінки. Через ці недоліки наслідком застосування методик на практиці є високий рівень помилковості фінансових рішень. Підтвердженням цього є значна кількість проблемних кредитів у кредитному портфелі банку. Зрозуміло, по кожній позиції існує ризик неповернення кредиту

через непередбачені події. Банк може проводити політику видачі кредитів тільки надійним позичальникам, але тоді він втратить багато прибуткових можливостей. Водночас, якщо виникнуть труднощі з погашенням кредиту, це дуже дорого коштуватиме банку. Тому розумну кредитну політику направляють на забезпечення балансу між прибутковістю та ризиком, обережністю і максимальним використанням усіх потенційних можливостей прибуткового розміщення ресурсів.

Проаналізувавши стан методичного забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи, можемо окреслити напрями та перспективи його вдосконалення:

1. З позиції системного підходу, враховуючи комплексний характер фінансової категорії «кредитоспроможність», механізм її оцінювання, на наш погляд, повинен включати: попередній аналіз; кількісний вимір основних параметрів оцінки кредитоспроможності; аналітичну інтерпретацію отриманих результатів.

2. Відбір параметрів оцінки та інструментів її виконання, враховуючи спільність інтересів комерційного банку та позичальника – юридичної особи, необхідно здійснювати, ґрунтуючись на стратегії та тактиці кредитної політики комерційного банку, особливостях і стані функціонування національної економіки, пріоритетах (баланс між ризиком і дохідністю, платоспроможністю клієнта та ліквідністю банку; обережністю та максимальним опануванням потенційних економічних вигод), галузевої специфіки, технологічних можливостях тощо.

3. Методика оцінювання кредитоспроможності позичальника, на нашу думку, повинна містити аналіз якісних параметрів, а саме: банківська та кредитна історія, управлінський персонал і організаційна структура, діяльність, ділова репутація, без врахування яких оцінка не може вважатись повною та об'єктивною.

4. Більш пильної уваги потребують інструменти фінансового аналізу кредитоспроможності – галузевий аналіз (для цього пропонується розробка галузевих матриць) і порівняльний аналіз (рейтингова система, яка враховує інтереси обох сторін кредитної угоди).

5. У практиці господарювання підприємств України оцінка кредитоспроможності повинна постійно моніторитись у системі внутрішньофірмового фінансового менеджменту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків [Електронний ресурс]: положення Національного банку України: затверджено постановою Правління НБУ від 1 груд. 2008 р. № 406. – Режим доступу: http://www.vobu.com.ua/ua/catalog/banktools/la_wdocs-26.htm.
2. Берегова Г. І. Методи аналізу кредитного ризику та побудова моделі оцінки кредитоспроможності позичальника / Г. І. Берегова // Регіональна економіка. – 2005. – № 4. – С. 113–122.
3. Боди, Зви *Фінансы*: учебн. Пособие: [пер. с англ.] / Боди Зви, Мертон Роберт. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2003. – 592 с.
4. Бугель Ю. С. Основні шляхи вдосконалення сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника / Ю. С. Бугель // Банківська справа. – 2007. – № 4. – С. 54–59.
5. Гадомська З. Є. Удосконалення оцінки кредитоспроможності позичальника як основний напрям зниження кредитного ризику комерційного банку / З. Є. Гадомська // Регіональна економіка. – 2007. – № 2. – С. 104–107.
6. Галасюк В. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників / В. Галасюк, В. Галасюк // Вісник НБУ. – 2001. – № 9. – С. 54–57.
7. Печонкіна О. О. Удосконалення системи показників оцінки кредитоспроможності корпоративних клієнтів комерційних банків / О. О. Печонкіна // Банківська справа. – 2006. – № 6. – С. 55–58.
8. Табачук Г. П. Кредитоспроможність позичальника та методи її оцінки / Г. П. Табачук // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Банківська і фінансово-кредитна системи та їх роль у сучасних умовах: щорічник наук. пр. Інституту регіональних досліджень НАН України: за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., (м. Львів, 24 берез. 2000 р.) / редкол.: М. І. Долішній (відп. ред.). – Львів: ІРД НАН України, 2000. – С. 134–140.